

Mihail Sadoveanu

și TEATRUL

de

Profira Sadoveanu

Mulți dintre admiratorii lui Mihail Sadoveanu poate că nu vor fi știind că în toamna anului 1900 — pe când locuia în București, în strada Justinian numărul 9, și-avea de tovarăș de cameră pe scriitorul Neculai Dunăreanu — a început a frecventa „Academia liberă de muzică și artă dramatică” a poetului Th. M. Stoenescu.

Aici, unde a cunoscut pe bunul și simpaticul Grigore Ventura, gazetarul și autorul piesei *Curcanii* — care ținea cursul de muzică comparată — și printre tinerele eleve, pe domnișoara Marioara Ventura: „o apariție cu ochi mari, ochii mamei sale Leaa Vermont; se putea bănuși de pe atunci că are foc și ne era simpatică...”¹, cine știe dacă n-ar fi rămas să cucerească o diplomă de artist dramatic, dacă o întâmplare oarecum comică nu l-ar fi umplut de-o superbă indignare...

Într-o zi, prezentându-se la concursul de admitere, pentru clasa de declamație „o copilă sfioasă și frumuseică cu ochi migdalați și glasul dulce”² și fiind poftită de către Stoenescu să recite ceva, începe a spune „O, mamă, dulce mamă” de Mihail Eminescu.

„Ajunge cu bine pînă la ultima strofă :

*Iar dac-o fi împreună, iubito, să murim
Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim...*

— Cum? se miră de-odată, aspru și tăios, Stoenescu. Ce-i aia „țintirim”? Țintirim-tiririm, nu înțeleg.

Copila de pe scenă a căzut ca într-o bulboană; s-a speriat, a început a plînge. Eu m-am ridicat cu demnitate și cu indignare stăpînită :

— Domnule profesor, dumneavoastră nu știți ce-i aceea țintirim? Atîta aveți dumneavoastră de observat, cînd ascultați o poezie a unui Mihail Eminescu?

— Ce face? Nu înțeleg nici asta, a început a protesta profesorul. În academia mea...

— În academia dumneavoastră, unde e tratat astfel Eminescu, noi nu mai avem ce căuta!

Lovitură de teatru. Tovarășii mei se sculară și ei în picioare. Învăluindu-ne eroid pelerinele, am ieșit din academie, ne-am dus și nu ne-am mai întors nici azi”³.

NAPOLEONE BORELLI ȘI TEATRUL IEȘAN ÎN 1898

Cu Teatrul Național din Iași făcuse cunoștință încă din 1898, cînd văzuse de la galerie piesa *Curierul din Lyon* — o melodramă zgomotoasă, de care nu

¹ M. Sadoveanu. *Anii de ucenicie*, p. 219.

² Ibidem.

³ Idem.

s-a arătat prea încântat. Abia mai pe urmă, după ce-a văzut *Caporalul Simon*, *Lumea în care ți se urăște și Hamlet*, s-a împăcat cu actorii de talent care se aflau atunci în trupa ieșană; unii pe care i-a revăzut apoi la București: Hasnaș, Petre Sturdza, Ion Morțun; alții care și-au sfârșit cariera dramatică în vechiul Iași al lui Matei Millo, cum au fost: Cîrjă, State Dragomir, Vasile Boldescu.

„Era pe-atunci director de scenă al Naționalului — spune Mihail Sadoveanu — un distins actor italian, Napoleone Borelli (tatăl Lidei Borelli, artistă de cinematograf). În câteva rînduri a ieșit el însuși pe scenă, deși nu știa romînește. L-am văzut în *Caporalul Simon*, rol mut, de mimică, și a jucat Hamlet, debitînd în italiană textul, pe cînd restul interpreților dădea în romînește replicile. Ieșenii apreciau nevoia aceasta de a apărea la focul rampei și-l aplaudau cu simpatie pe Borelli, umplînd sala“⁴.

Dar dacă datorită tineretului literar de la acea vreme, teatrul ieșan — însușindu-și noutățile și îndrăznelile timpului — jucase piesele lui Ibsen și Strindberg înaintea celui din Capitală, nevoile financiare obligau direcția să puie pe afiș melodrame consacrate, ca *Două orfeline*, care la sărbătorile Crăciunului aducea rețetă maximă, și, în fiecare stagiune, pe lângă dramele shakespeareene — în care excela tînăra Aglae Teodoru (mai pe urmă Pruteanu) — afișul era ținut de operele ca *Baba Hîrca*, *Fata aerului* ori farse ca *Mătușa lui Carol*...

DIRECTOR AL TEATRULUI NAȚIONAL DIN IAȘI

Cînd e numit director al Teatrului Național din Iași, la 1 aprilie 1910, membri în consiliul de administrație erau P. Fîntînaru, bătrînul Gr. I. Buicliu și Mircea Pella, din partea actorilor; iar membri ai Comitetului de lectură: I. Găvănescu, Nicu Gane, Anton Naum și actorul State Dragomir, care avea și direcția de scenă împreună cu Constantin Ionescu.

Stagiunea s-a deschis cu *Ovidiu* de Alecsandri, rămîinînd stabilit ca-n toți anii de acum înainte să înceapă seria de spectacole cu o piesă originală; în 1912 a fost *Despot-Vodă* tot de Alecsandri, în 1913 *Zorile* de Șt. O. Iosif, în 1914 *Apus de soare* de Delavrancea, în 1915 *Ovidiu* de Alecsandri...

Cum Spiru Haret înființează aplicarea timbrelor pe biletele de intrare la toate spectacolele străine, cafenele-concerte, circuri, baluri publice, serate publice prin grădini, cinematografe, Teatrele Naționale beneficiază de acest venit, pe lângă subvențiile acordate anual de stat, puțînd în sfîrșit să-și prelungească stagiunile pînă prin aprilie...

Noul director hotărăște ca repertoriul să aibă cît mai multe piese originale; ca să dea exemplu, el însuși face o prelucrare după Labiche: *Zile vesele după război*, care se joacă pentru prima oară pe scena ieșană în stagiunea 1911—1912. În aceeași stagiune, apar pe afiș — pe lângă *Luceafărul* de Delavrancea, *Răzvan și Vidra* de Hașdeu, *Fîntîna Blanduziei* de Alecsandri și *Funcționarul de la Domenii* de Petre Locusteanu; precum și *Înșir-te mărgărite* de Victor Eftimiu...

În măsura posibilităților, Mihail Sadoveanu caută să alcătuiască un repertoriu cît mai variat — cuprinzînd pe lângă teatrul original și clasic cît mai multe din capodoperele literaturii dramatice universale: *Hamlet*, *Romeo și Julieta*, *Shylock* de Shakespeare; *Oedip rege* de Sofocle, *Faust* de Goethe, *Dama cu camelii* de Alexandru Dumas-fiul, *Hoții* de Schiller, *Crimă și pedeapsă* de Dostoievski, *Învierea*, *Cădavrul viu* și *Anna Karenina* de Tolstoi, *Violeniile lui Scapin* de Molière, *Revizorul* de Gogol, *Prostul* de Fulda, *Otrava* și *Thérèse Raquin* de Emile Zola, *Lucreția Borgia* de Victor Hugo, *Heidelbergul de altădată* de Förster, *Institutorii* de Otto Ernst, *Pentru o floare* de Alphonse Daudet — în admirabila traducere a lui G. Topîrceanu.

BABA HÎRCA

Mihail Sadoveanu introduce, printre altele, matineele obligatorii duminicele, sărbătorile și în zilele de Paște și de Crăciun, aducînd din nou pe scena ieșană una din cele mai cunoscute piese ale marelui Matei Millo, pe care o văzuse întîia oară în 1899:

⁴ M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*, p. 204.

„E tradiție de asemeni — spune el — să se joace, în sara Anului-nou, opereta *Baba Hîrca*, libret de Matei Millo și muzica de Flechtenmacher. Cu patruzeci de ani înainte, ieșenii îi văzuseră premiera; copiii și nepoții urmau a fi credincioși acestui agreabil spectacol”⁶.

Și în altă parte:

„*Baba Hîrca*, deși va fi avînd din punct de vedere literar și dramatic unele scăderi, rămîne însă ceva desprins din ceea ce alcătuiește patrimoniul nostru național. Este prin multe părți specific moldovenească și are o covârșitoare importanță prin valorificarea motivelor de muzică populară... Încă odată această lucrare dă învățămînt că numai ceea ce are rădăcini cu fondul sufletului nostru național are rost de existență și valoare durabilă”... „nimeni să nu mai îndrăznească în viitor s-o înlătura de la drepturile ei”⁷.

ANII RĂZBOIULUI

Stagiunea 1917—1918 se poate spune că a fost condusă de Alex. Mavrodi, în calitate de director general al Societății dramatice din Iași-București-Craiova — căci Mihail Sadoveanu, fiind mobilizat la direcția ziarului „Romînia”, nu se mai putea ocupa și de teatru.

Locuia însă tot în biroul lui, din care se lua în fiecare sară — după nevoi — cînd garnitura albastră, cînd cea albă, ca să se monteze saloanele de pe scenă. Aici, în timpul refugiului celorlalte teatre din țară și al diferitelor companii artistice, a asistat la spectacolele care se perindau pe scena Teatrului Național: cînd un concert dat de George Enescu, acompaniat de Caravia; cînd revista *La noi la Iași* ori *A fost odată*, susținute de Constantin Tănase, Niculescu-Buzău și I. Manu; cînd o reprezentație de Operă — reprezentată de nume ca Athanasiu, Istrati, Costescu-Duca, Vrăbiescu, Drăgulineasca, Miciora, Henriette Rodrigo, Carussy...; cînd *Dama cu camelii* cu Marioara Ventura. Ion Manolescu și Tony Bulandra, ori *O scrisoare pierdută* cu Iancu Brezeanu. Și alte spectacole în care jucau cei mai străluciți reprezentanți ai scenei românești: Nottara, I. Livescu, R. Bulfinski, d-na Sturdza Bulandra, Maria Filotti, Elvira Popescu, Tanți Cutava, Aglae Pruteanu, soții Fotino...

A luat parte la forfota acelor ani zbuciumați — într-un Iași aglomerat pînă la refuz — suferind alătura de cei care-și găseau adăpost după miezul nopții, prin lojile teatrului reformat în azil de noapte; cu cei care n-aveau o bucățică de săpun și-un codru de pîne...

Cînd, în 1919, își reluase activitatea teatrală — după plecarea refugiaților — a venit și ordinul de demitere: era înlocuit cu poetul Mihai Codreanu — profesor la Conservatorul din Iași și om de specialitate.

IAȘUL TINEREȚII

Nu știi dacă a regretat zarva și bătaia de cap pe care i-o dădea direcția Teatrului Național, în acel Iași al tinereții lui. Eu cred că nu. Legat de instituție, pe care o condusesse aproape nouă ani de zile, a rămas s-o slujească mai departe, ca membru în Comitetul de lectură, începînd din anul 1922 — și după ce se mută la București, în 1936.

De cîte ori se întorcea în capitala Moldovei și revedea clădirea în care se mișcaseră odinioară afitia cărturari și celebri actori, care dormeau acum „în înalta grădină Eternitatea”, desigur că avea aceeași tresărire a inimii ca atunci cînd revezi un prietin drag.

Clădirea îi cunoștea pașii grei și apăsați cînd trecea pe culoarele de la intrarea actorilor; cînd urca treptele elegantului foyer ori intra în prietinoasele loji îmbrăcate în catifea roșie, unde își găsiseră adăpost — în vremea războiului — refugiații vagabonzi...

Și toți cei care-l iubiseră și-l respectaseră pentru blindeța, înțelegerea și obiectivitatea lui — de la portar și pînă la cel mai de samă societară — îl întîmpinau, la fel ca altădată pe Matei Millo ori Nicu Gane:

-- Să trăiești, domnule director...

⁶ M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*, pp. 203—204.

⁷ M. Sadoveanu, *Evocări*.